

Dat ene sigaretje...

Mijn opa was Joods. Hij was helemaal niet bezig met zijn geloof. Hij was een gewone Amsterdamse man. Verliefd op en getrouwd met een niet-Joodse vrouw uit Berlijn. Het was een gemengd huwelijk dus tijdens WO II was hij in eerste instantie veilig. Ik neem aan dat hij wel met een Jodenster op straat moest lopen. Eind 1943 werd hij bij een razzia opgepakt om verplicht bomkraters op Schiphol op te vullen. Na een halve dag keihard werken, ging hij even vijf minuten een sigaret roken. Een Duitse officier vroeg waarom hij niet aan het werk was. Waarschijnlijk heeft mijn opa of iemand anders uit de groep, net iets te brutaal gereageerd in de trant van: 'Ja man, we zijn even een sigaretje aan het roken.' En toen zijn ze meteen, wegens werkweigering, de gevangenis in gegooid. Opa heeft zijn vrouw en kinderen nooit meer gezien.

Tijdens zijn gevangenschap in Amsterdam gooide hij net als vele andere gevangenen kleine briefjes uit het raam, met een adres erop. Voorbijgangers die solidair waren, raaptten die op en bezorgden de boodschappen aan de geadresseerden. Dit deden de gedeporteerden ook vanuit de trein, en door de hekken van de kampen, ook opa Wim. Ik heb ze nog, die stukjes papier met tekst erop gekrabbeld. Het zijn kleine snippers, niet eens 10 cm groot, heel ontroerende mini-briefjes.

"Lieveling ik ben zo totaal op je, het besef dat jij zo flink bent maakt mij het gaan zoveel gemakkelijker, ik ben niet bang voor de toekomst. Zij krijgen mij er toch niet onder. Ik omhels je mijn lieve vrouw, en ik zal aan jullie blijven denken, je Wim voor altijd."

"Het is een vreselijk onrecht wat met ons gebeurt, maar we zijn machteloos. Geloof me gerust, ik heb mij niets te verwijten. Kus de kinderen van papa, ik verlang naar jullie allen. Maar deze oorlog zal wel gauw aflopen, en dan komt papa weer terug."

Uiteindelijk kwam hij na Westerbork terecht in een satellietkamp van Auschwitz. Zo erg als het was, had hij het zich nooit kunnen voorstellen. Opa zat in de stafbarak wegens werkweigering. Hij vroeg oma Els om te verzoeken dat hij naar Vught kon worden overgeplaatst waar andere Joden met gemengde huwelijken vastzaten. Dat verzoek was eigenlijk onbegonnen werk. Oma Els heeft het wel geprobeerd, meermaals, in haar perfecte Duits. Het schijnt dat ze een keer de honden op haar afgestuurd hebben, en dat terwijl ze hoogzwanger was van hun vierde kind.

In zijn laatste brief schreef Wim aan Els: "Nu is het dan toch ook met ons zo ver gekomen. De storm der tijden heeft ons te pakken." Toen de Russen dichterbij kwamen in januari 1945, werden alle gevangenen die nog konden lopen door de Duitsers voor zich uit gedreven, dagenlang in de sneeuw, zonder schoenen, tot verder gelegen kampen. Mijn opa is overleden in die dodenmars. Hij heeft het einde van de oorlog net niet gehaald.

Mijn grootmoeder heeft daar nooit met mij over gesproken. Ik heb er misschien ook nooit naar gevraagd. Maar mijn eigen moeder was erdoor getekend. Het gemis heeft haar tot op haar sterfbed achtervolgd. Een paar dagen voordat ze overleed, vertelde ze me niet over haar eigen leven maar louter over de levensgeschiedenis van haar vader. Ze heeft hem haar leven lang gemist. Dat werkte in alles door. Ook in haar reactie op haar eigen scheiding. De relatie tussen mijn vader en moeder ging even niet goed. Mijn vader dacht: 'Ik ga even een weekje weg, bij een vriend logeren. Dan zal ze me wel missen.' Maar het feit dat hij ons achterliet, uit vrije wil, dat was onbegrijpelijk en volstrekt onverteerbaar voor mijn moeder. Ze heeft hem nooit meer binnengelaten. De vader die zij moest missen was van zijn gezin weggerukt door externe omstandigheden en haar eigen man verliet de familie vrijwillig. Daar kon ze niet mee leven. Na dat voorval was haar relatie met haar echtgenoot definitief over. Onherroepelijk.